

Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse

Utviklingshemming og alvorlig psykisk lidelse

Kjersti Karlsen, psykologspesialist/spesialrådgiver,
uxkkje@ous-hf.no

Nasjonalt kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse

- nkup.no
- Gratis webinarer ukentlig
- Nyhetsbrev
- To årlige (digitale) seminarer

Hva er alvorlige psykiske lidelser?

- Psykosespekteret
- Stemningslidelser/bipolare lidelser
- Traumelidelser?
- Enkelte personlighets-forstyrrelser?
- Nevrodiversitet (UH/autisme/ADHD) er ikke alvorlig psykisk lidelse, men påvirker symptomtrykk!

<https://www.online-ministries.org/wp-content/uploads/mental-illness.jpg>

Sykdomsbyrden for psykisk lidelse hos personer med IF er like stor som ved schizofreni.....

(Munir mfl., 2016)

IF og samtidige tilstander

- Alle psykiske lidelser forekommer hos personer med utviklingshemming
- Over-opphopning av risikofaktorer for psykisk lidelse
- Andre utviklingsforstyrrelser påvirker uttrykket f.eks autisme/ADHD
- Ulike mekanismer for sammenhengene mellom utviklingshemming og psykisk lidelse
 - Psykiske følgetilstander
 - Biologiske sårbarheter, syndromer

Forekomst – usikre tall

Psykisk lidelse

- Ca 1/3 (Mazza mfl., 2020)

Schizofreni

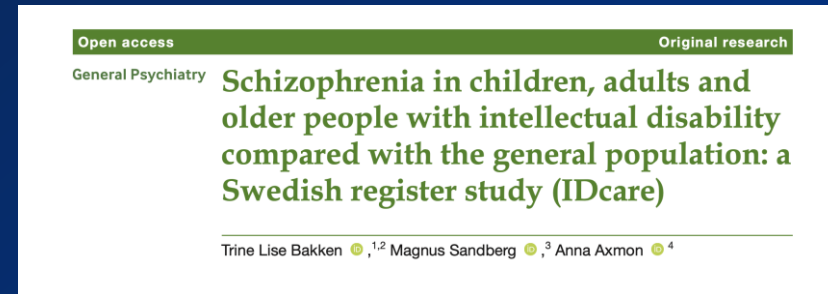
- 3,55-4,8 (Santambrogio mfl., 2026)
- 7% (Bakken mfl.2024)
- Debutalder for psykose er lavere (Bakken mfl., 2024)

Stemningslidelser

- 6-7% (Santambrogio mfl., 2026)
- Bipolar usikre tall (Santambrogio mfl., 2026)

The screenshot shows the medRxiv preprint server interface. At the top, it says 'medRxiv THE PREPRINT SERVER FOR HEALTH SCIENCES'. There are navigation links for HOME, SUBMIT, FAQ, BLOG, ALERTS / RSS, RESOURCES, and ABOUT. A search bar is present. Below the search bar, there are navigation options: 'Follow this preprint', 'Previous', and 'Next'. The main title of the preprint is 'Prevalence of mental disorders in people with intellectual disabilities across the lifespan: an umbrella review'. It was posted on September 22, 2025. The authors listed are Jacopo Santambrogio, Giovanni Boido, Mattia Marchetti, Sonya Rudra, Filippo Besana, Emma Francia, Sergio Terrevazzi, Davide Papola, Corrado Barbui, Marco O. Bertelli, Massimo Clerici, Armando D'Agostino, Louise Martson, and Angela Hassiotis. The DOI is https://doi.org/10.1101/2025.09.21.25336181. There are options to Download PDF, Print/Save Options, Email, Share, Citation Tools, Get QR code, Author Declarations, and Supplementary Material. A note at the bottom states 'This article is a preprint and has not been peer-reviewed'.

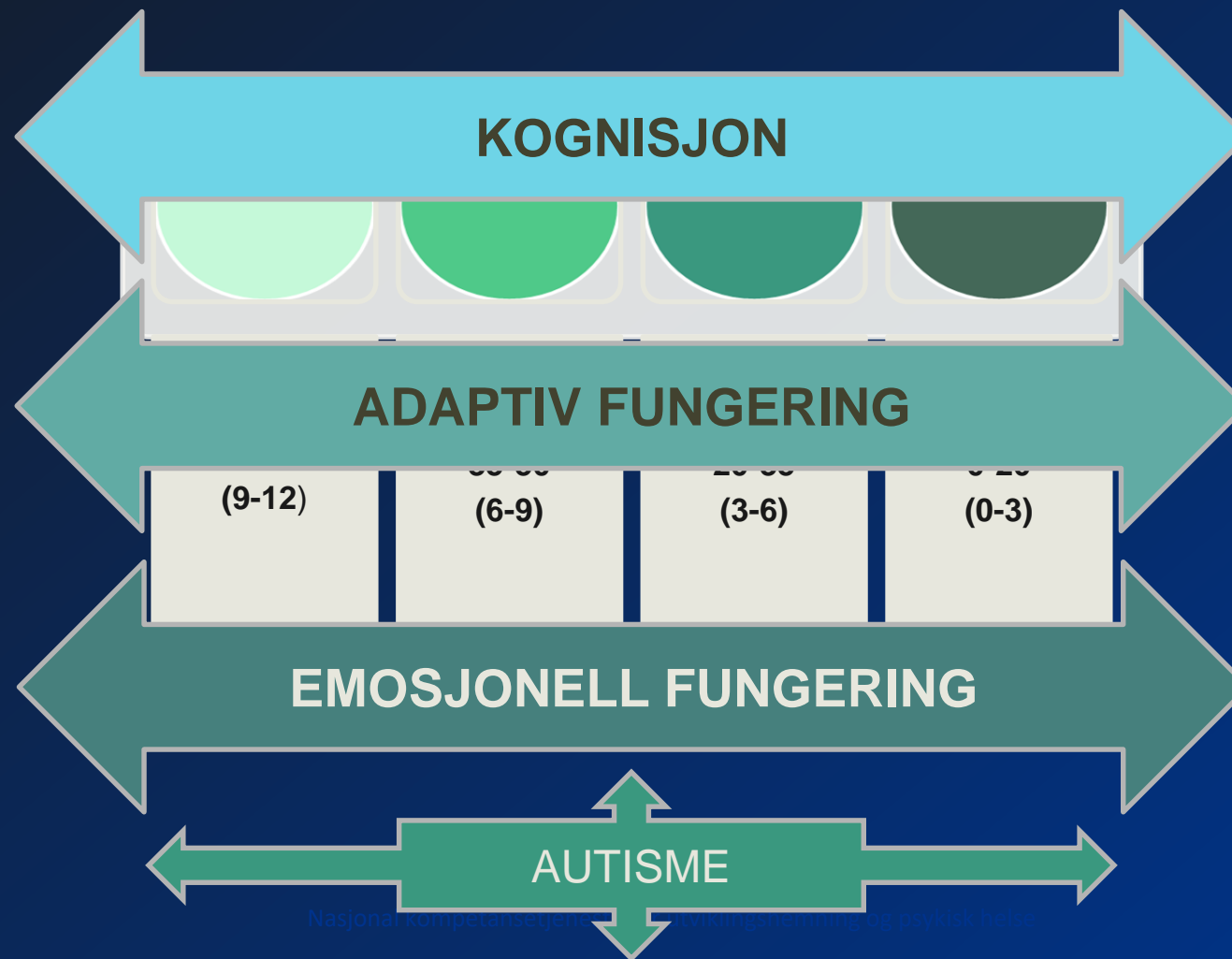

The screenshot shows the title page of a research article. It is labeled 'Open access' and 'Original research'. The journal is 'General Psychiatry'. The title is 'Schizophrenia in children, adults and older people with intellectual disability compared with the general population: a Swedish register study (IDcare)'. The authors are Trine Lise Bakken, Magnus Sandberg, and Anna Axmon. The article is categorized as 'Open access' and 'Original research'.

Symptomer

- Varierer fra person til person
- Avhenger av evnenivå/kognisjon
- Påvirkes av kjønn, kultur m.m.
- Påvirkes av tilrettelegging
- Kommer sjelden alene – komorbiditet
- Psykiske vansker vs. psykisk lidelse
- Atferdsekvivalenter/uttrykk – særlig ved alvorlig og dyp
- Diagnostisk overskygging

Psykisk lidelse - svært ulike uttrykk!

- Hyppigere innleggelse i akuttavdeling (Cervantes mfl., 2022)
- Hyppigere risiko for selvskading, suicidal atferd , kriminalitet og tidlige død (Cervantes mfl. 2022)
- Økt sannsynlighet for å ha flere samtidige psykiske lidelser (Ren mfl., 2025)
- Stort behov for helsetjenester, samtidig mange umøtte helsebehov (Haller mfl., 2023)
- Hyppigere utsatt for potensielt traumatiske hendelser allerede fra barnehagen (Øksendal mfl. 2019)

EKSTRA UTFORDRINGER

- Mer utsatt for potensielt traumatiske hendelser
- Mindre tilgang til ressurser for å bearbeide slike hendelser
- Lavere grad av sosial støtte

- Lavere sosial deltakelse i skole/jobbb
- Lavere SØS
- Stigmatisering og utenforskap

- Større vansker med å forstå hva som skjer
- Mindre tilgang på informasjon om psykisk lidelse
- Større vansker med å sette ord på indre opplevelser
- Større vansker med selvregulering/emosjonsregulering
- Færre strategier for å håndtere ubehag

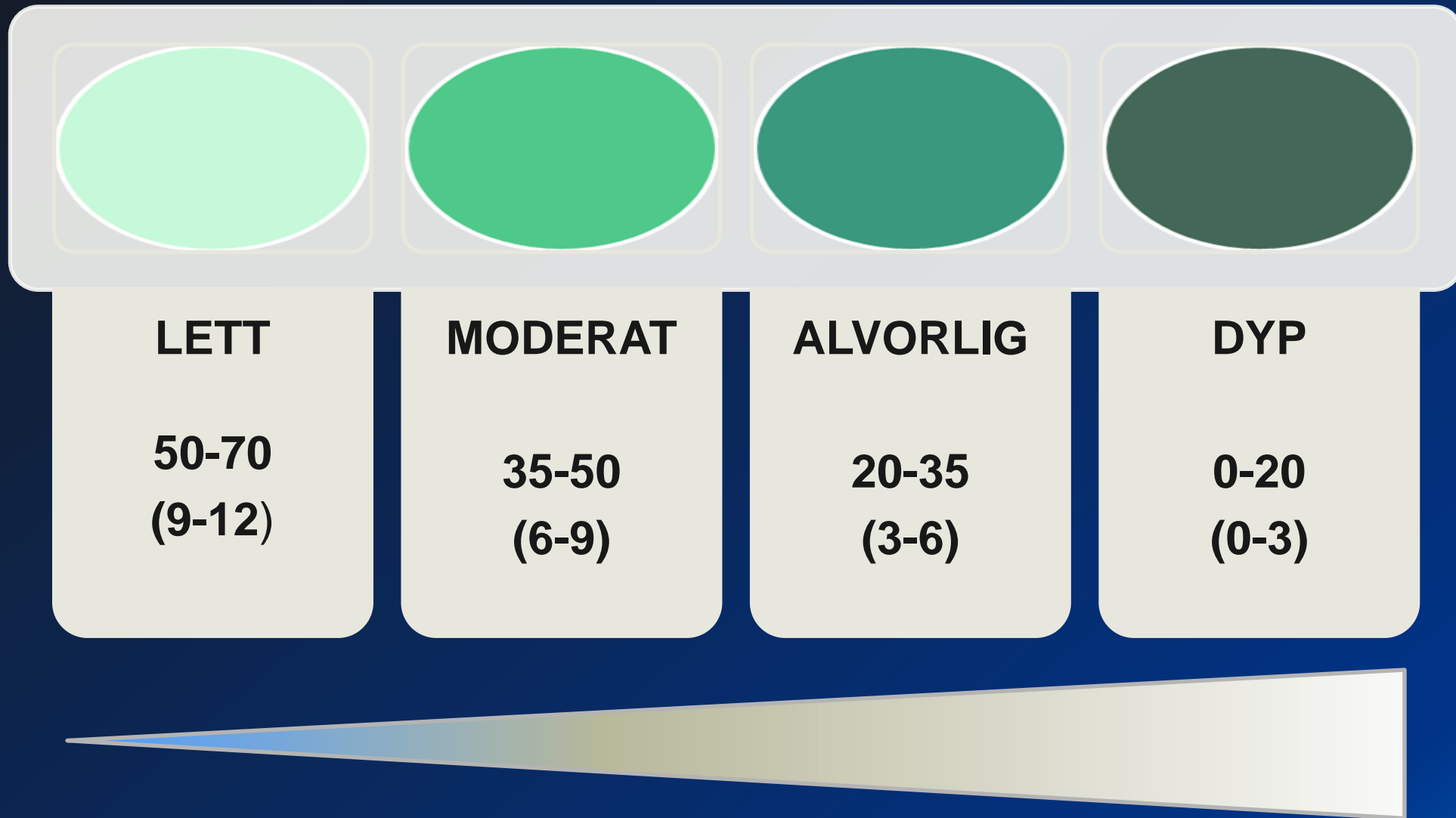
ATFERDSEKVIVALENTER

- Puls, svetting, spenninger etc.
- Tilbaketrekking og unngåelse
- Nekt, frys
- Irritabilitet/sinne
- Utageringer
- Selvskading
- Gråt og panikk
- Klenging
- Økt motorisk uro
- Selvstimulering
- Gråt og høye lyder

**Ingen direkte
sammenheng med
diagnose**

«Atferdsekvivalenter»

Diagnostisk overskygging

HAB

- Alvorlig og dyp UH kompliserer
- «Atferds-ekvivalenter»
- Kunnskap psykisk lidelse

PHV

- Uoppdaget UH
- Borderline UH
- Kunnskap UH
- Vegring?

Barnevern.....

Grunnvansker

Psykisk lidelse

Stress

Emosjonsregulering

Atferd som utfordrer

- Samvarierer med symptomtrykket
- Uspesifikt tegn på ubehag eller fortvilelse
- Sterkest assosiert med angst og psykose
- **Ikke nødvendigvis knyttet til psykisk lidelse, selv om det *kan* være**
- **Kan ikke benyttes diagnostisk**

- Ved psykose og stemningslidelser – størst trykk i akutt fase
- Fellesnevneren er dysfunksjonell emosjonsregulering

Konsekvenser av mangelfull oppdagelse....

- Subjektiv lidelse
- Atferd som utfordrer
- Psykososiale ringvirkninger (traumatisering, rus, kriminalitet etc.)
- Dårligere compliance – økt risiko for tvangsbruk
- Dårligere behandlingsresultat/prognose
- Unødvendige langtidsopphold
- Dårligere livskvalitet
- Samfunnsøkonomiske kostnader
- Konsekvenser for pårørende

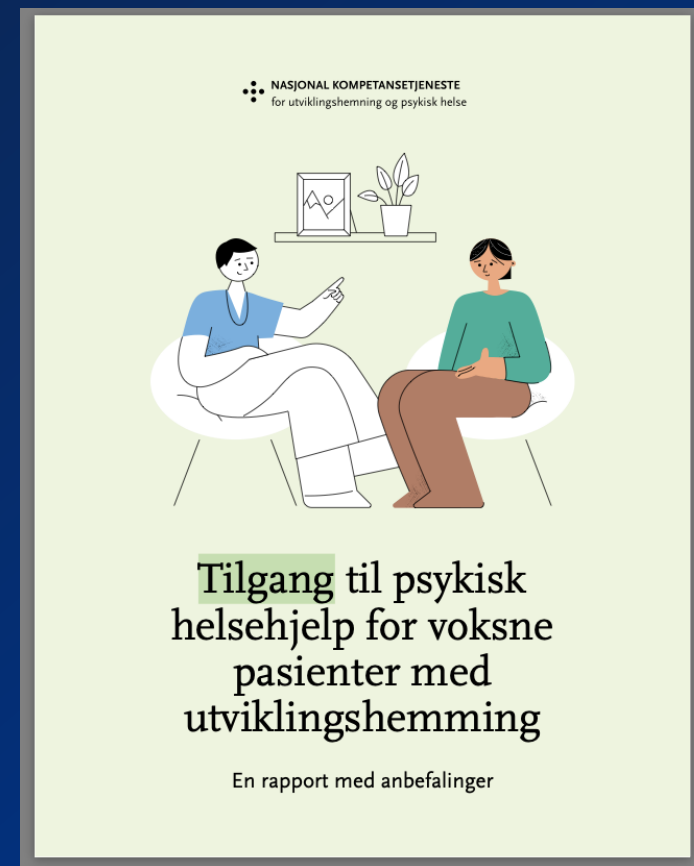
Hva er god livskvalitet for en person med UH og alvorlig psykisk lidelse?

Summe 2 og 2

- Viktig med kompetanse både på UH og psykisk lidelse
- Helsehjelpen må tilpasses pasienten, ikke motsatt
- Pasientforløp er ikke tilpasset gruppen
- Tid!
- Krever samarbeid på tvers – enighet påvirker behandlingsutfall!
- Det trengs et kompetanseløft for gjenkjenning, utredning, diagnostikk og behandling

- Vanlige metoder – tilpasses utfordringer
- Forstå grunnvanskene
- Ta hensyn til kognitiv profil
- Ta hensyn til ideosynkrasier
- Kommunikasjonshjelpemidler
- Fokus på pasientens perspektiv
- Tilstreb samhandling
- Involver pårørende og andre aktuelle informanter
- Kartlegge daglig bistand
- Vær spesielt bevisst på vurdering av medisinbruk

Eller er det noe her vi ikke har forstått?

[Wikimedia.org](https://www.wikimedia.org/)

THE TEAM

- Alvorlig psykisk lidelse er overrepresentert ved UH
- Stor variasjon i symptomutforming
- Kan vise seg som «atferdsekvivalenter»
- Diagnostisk overskygging – begge veier
- Forstå personens evnenivå og idiosynkrasier
- Tilpasse vanlige tilnærminger
- Fokus på livskvalitet
- Ikke glem familien!

Nasjonalt kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse

- nkup.no
- www.facebook.com/NasjonaltKUP
- NKUP@ous-hf.no
- Registrer deg for å motta vårt nyhetsbrev:
[Motta vårt nyhetsbrev \(dialogapi.no\)](http://dialogapi.no)